

NOVA VULGATA

Celestin TOMIĆ

POVIJEST I ZNAČAJKE

Apostolskom konstitucijom *Scripturarum thesaurus* Ivana Pavla II. je dana 25. travnja, na blagdan svetoga Marka Evangeliste, godine 1979., ugledala svjetlo Nova Vulgata ili Neo-Vulgata. Naslov glasi:

Nova Vulgata

BIBLIORUM SACRORUM

Editio

Sacros. Oecum. Concilii Vaticani II ratione habita

Iussu Pauli PP. VI recognita

Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgata

Podnaslov nam otkriva da je to bila želja II. vatikanskog sabora. Djelo je ostvareno nastojanjem Pavla VI. a dovršeno i objavljeno za sadašnjeg pape Ivana Pavla II. Koncil je naglasio važnost i značenje Svetog pisma. „Od najveće je važnosti u liturgijskoj službi Sveto pismo. Iz njega se uzimaju čitanja i tumače u homiliji; iz njega se pjevaju psalmi; njime su nadahnute i prožete molitve, zazivi i liturgijske pjesme; od njega čini i znakovi primaju svoje značenje. Stoga za obnovu, napredak i prilagođivanje svete liturgije treba njegovati onaj slatki i živi osjećaj Svetog pisma o kojemu svjedoči časna predaja istočnih i zapadnih obreda.” (SC br. 24). Zatim preporuča: „Neka se što prije završi sretno započeti posao oko preradbe psaltira, imajući pred očima kršćanski latinski jezik te liturgijsku porabu, pa i u pjevanju, a isto tako čitavu predaju latinske Crkve.” (SC br. 91)

Profesori PBI pod predsjedanjem P. Augustina Bea priredili su novi prijevod psalama i kantika: *Liber Psalmorum cum Canticis Breviarii Romani*, koji je Pio XII. motu proprio *In cotidianis precibus*, 24. ožujka 1945. odobrio i promulgirao. Bilo je to izdanje lagano, jasno i klasično. Očekivalo se da će se tim putem proslijediti. Ali većina je nerado prihvatila taj novi prijevod koji se udaljuje od latinskog biblijskog i crkvenog jezika posvećena dugom upotrebom u zapadnoj Crkvi. Zato je II. vatikanski sabor i preporučio da se priredi izdanje Psaltira koji će ostati što više vjeran starom Vulgatinom prijevodu.

Stvorena je tako u okviru Savjeta za provođenje liturgijske konstitucije god. 1964. međunarodna Komisija za reviziju Psaltira. Ubrzo se osjetila potreba za novim izdanjem Vulgate. Pavao VI. utemeljuje Papinsku komisiju za Neo-Vulgatu 30. prosinca 1965. U sastavu te komisije djeluje 14 stručnjaka i 50 savjetnika. Uzeti su poznati biblijski, liturgijski, patristički i jezični stručnjaci latinskog jezika. Predsjednik Komisije bio je kard. A. Bea do svoje smrti (16. stud. 1968), zatim mons. P. Rossano. Prvi plod je bio *Liber Psalmorum*. Slijedio je od 1970–1971. Novi zavjet u tri sveska.

3. srpnja 1971. obnovljena je Komisija. Predsjedao joj je mons. Eduard Schick, biskup iz Fulde. U razmjerno kratkom vremenu završen je cijeli Stari zavjet i izdan u četiri sveska 1976–1977.

Konačno 1979. ugledalo je svjetlo spomenutom apostolskom konstitucijom izdanje Nove Vulgate u jednom svesku.

VULGATA

Da bismo bolje shvatili izdanje Neo-Vulgate prisjetimo se časne i slavne povijesti prijevoda Svetog pisma na latinskom za zapadnu Crkvu. Prvi prijevodi pojavljuju se u 2. stoljeću. Sigurno u 3. stoljeću imamo već prijevod cijelog Svetog pisma. Nazvan je bio „Itala” prema neispravnom tumačenju jednog mjesta sv. Avgustina. Tekstualna kritika je utvrdila da se radi o više prijevoda, od kojih je najmanje jedan nastao u Africi, a drugi u Italiji, Francuskoj ili čak u Dalmaciji. Kritika teksta razlikuje afričku i evropsku familiju. Danas ih naizvamo starim latinskim prijevodima (vl). Prijevod je ropski na temelju Septuagintinog prijevoda, u pučkom latinskom jeziku čuva izgovor i pisanje suvremenog živog latinskog jezika. Vrlo je važan za stvaranje biblijske i teološke terminologije na Zapadu.

Stari latinski prijevodi su prepisivanjem i ispravljanjem postali neprikladni za liturgijsku upotrebu. Osjetila se odviše velika različenost u čitanju u pojedinim kodeksima. Papa Damaz (336–385) povjeri svetom Jeronimu, kojega je vrlo poštivao i cijenio, novo izdanje latinskog teksta za zapadnu Crkvu. Jeronim se odmah dao na posao. Latinski i grčki su mu gotovo materinski jezici, a savršeno je poznavao i hebrejski jezik. Jeronim je priredio Psaltir (*Psalterium Romanum*) i Evanđelja, možda i cijeli Novi zavjet. Smrt pape Damaza zaustavila je providnosno taj posao. Jeronim opet odlazi na Istok. Nastavlja svoju reviziju Starog zavjeta na temelju Origenove Heksaple, najstručnijeg tadašnjeg izdanja Septuaginte. Sačuvao nam se *Psalterium Gallicanum*. Uvidio je da taj rad nije baš tako zahvalan. Stoga god. 389. odluči zapadnoj Crkvi dati novi latinski prijevod Starog zavjeta na temelju izvornika. Taj je posao završio god. 405/6. Svoje je djelo prevodio u svom samostanu koji je podigao do Betlehemske špilje. Tako na istom mjestu gdje je Verbum incarnatum ugledalo svjetlo nastalo za latinsku Crkvu i Verbum scriptum. Jeronimov prijevod ostaje za sva vremena uzor prijevodom. Nastoji da prevede *non verba sed sensum*. To postizava jasnoćom misli, poštivanjem leksikalne, morfološke i sintaksičke različenosti izvornog i latinskog jezika. Izbjegava parataksu, semitsku razvučenost i suvišna ponavljanja.

Sveti Jeronim preveo je sve protokanonske knjige Starog zavjeta, a od deuterokanonskih knjiga samo Tobiju i Juditu i to na brzinu. Njegov je prijevod prihvaćen radosno. Sam se nametao svojom ljepotom izričaja i stila. Od 650. godine općenito je prihvaćen u svim crkvama na Zapadu. Stvorena je tako Biblija zapadne Crkve koja će se od 16. stoljeća nazivati *Vulgata*. U nju je ušao Jeronimov prijevod protokanonskih knjiga Starog zavjeta izuzev Psaltira. Ušao je spomenuti *Psalterium Gallicanum*. Od deuterokanonskih knjiga Tobija i Judita. Ostale deuterokanonske knjige (Bar, Sir, Mudr, 1 i 2 Mak) i djelovi (Est 10,4–16, 24; Dan 3, 24–94; 13–14) uzete su iz starih latinskih prijevoda (vl). Novi zavjet je jednako djelo Jeronima (sigurno Evandelja), koji je stari latinski prijevod ispravio prema grčkom izvorniku.

Taj se „pjesnički spomenik za svece i grešnike, neiscrpní izvor pouke, zanosa, utjehe i svjetla” (P. Claudel) neopisivom ljubavlju prepisivao i širio. Posjedujemo preko 8.000 kodeksa i preko 30.000 fragmenata po raznim bibliotekama svijeta. Nijedna se knjiga nije toliko prepisivala. Ali prepisivanjem se i kvarila. Opat Kasiodor u 6. st. propisuje pravila kojih se treba držati kod prepisivanja Vulgate. U 9. stoljeću postoje dvije recenzije Vulgate, Alkuinova i Teodulfova. Pojavljuju se u 13. st. *Correoria biblica*. Ali ništa ne može zaustaviti kvarenje izvornog teksta.

Pojavom tiskarskog umijeća nastaje još veća zabuna. Prva tiskana knjiga bila je Vulgata iz god. 1452. Do kraja stoljeća uslijedila su još 124 nama poznata izdanja Vulgate. Nastaju i novi latinski prijevodi. Osjeća se potreba da se izda ispravljeno izdanje Vulgate. Tridentski koncil pòvjerava papi da svojim autoritetom izda ispravljeno izdanje. Pio IV. već 1561. imenuje Komisiju za kritičko izdanje Vulgate. Siksto V. dobio je već pripravljeno kritičko izdanje. Papa nije zadovoljan rezultatom Komisije. Vratí u tekst stara uobičajena čítanja te god. 1590. izade iz tiska *Biblia Sixtina*. Iste godine umre Papa. Nasljednik Grgur XIV. imenuje novu Komisiju. Istom njegovu drugom nasljedniku, Klementu VIII., uspije dobiti novo priredeno kritičko izdanje te ga preda u tisak g. 1592. pod istim naslovom, nakon što je povukao Sikstino izdanje. To izdanje *Sixto–Clementina* postalo je službeno izdanje sve do izdanja Neo–Vulgate za zapadnu Crkvu.

Kritički stručnjaci nisu bili zadovoljni s izdanjem *Sixto–Clementina*. Pio X. je 1907. osnovao Komisiju za kritičko izdanje izvornog Jeronimovog prijevoda. Djelo povjeri benediktincima u Rimu, Pio XI. god. 1933. utemeljuje opatiju Sv. Jeronima u Rimu da bi priredila „editio emendatissima” Vulgate. Njihov ogromni posao upravo se dovršava. Njihovo izdanje poslužilo je kao temelj priređivačima Neo–Vulgate.

ZNAČAJKE NEO–VULGATE

Pavao VI. je svom nagovoru članovima Komisije od 23. prosinca 1966. odredio isti zadatak: „poštovati ad litteram tekst Vulgate svetog Jeronima kad on vjerno iznosi izvorni tekst kakav rezultira iz suvremenih znanstvenih izdanja; tekst Vulgate će se razborito ispraviti gdje se udaljuje ili ne prevodi točno izvorni tekst, služeći se jezikom biblijskim, kršćanskim latinskim.”

Komisija mora poštivati časnu predaju latinskog teksta ali i zahtjeve kritike našeg vremena. „Kritičkoj znanosti” – kaže kard. Bea – „jedini je zakon načelo znanstvenog istraživanja. Katolik nema što protiv toga prigovoriti.” Ne treba se plašiti zdrave kritike. To je Komisija i učinila. Temelj ostaje latinski jezik, ali ne klasični, nego kršćanski i biblijski posvećen starinom. Tako će se dobiti razumljiv, čitak i spjevan prijevod.

Neo-Vulgata nam se već na prvi pogled otkriva u svojoj kritičkoj jednostavnosti. Nema nekadašnjih uvoda svetog Jeronima „*Prologus galeatus*”. Samo je na prvim stranicama otiskana kratka papina apostolska konstitucija *Scripturarum thesaurus*.

Iza Indexa dolazi *Vetus Testamentum*. Svaka knjiga počima novom stranicom. Ispuštaju se podnaslovi. Npr. *Liber Genesis hebraice Beresit*. Neo-Vulgata: *Liber Genesis, Liber Exodus, Liber Leviticus, Liber Numeri, Liber Deuteronomii, Liber Iosue, Liber Iudicum, Liber Ruth, Liber I Samuelis, Liber II Samuelis, Liber I Regum, Liber II Regum (!), Liber I Paralipomenon, Liber II Paralipomenon, Liber Esdrae, Liber Nehemiae (!), Liber Thobis (!), Liber Iudith, Liber Ester, Liber Iob, Liber Psalmorum, Liber Proverbiorum, Liber Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Liber Sapientiae, Liber Ecclesiasticus, Liber Isaiae (!), Liber Ieremiae (!), Lamentationes (!), Liber Baruch, Prophetia Ezechielis, Prophetia Danielis, Prophetia Osee, Prophetia Joel, Prophetia Amos, Prophetia Abdiae, Prophetia Ionae, Prophetia Michaeae, Prophetia Nahum, Prophetia Habacuc, Prophetia Sophoniae, Prophetia Aggaei, Prophetia Zachariae, Prophetia Malachiae, Liber I Maccabaeorum, Liber II Maccabaeorum*.

U Novom zavjetu postoje neke značajne promjene u naslovu. *Evangelium secundum Matheum, Evangelium secundum Marcum, Evangelium secundum Lucam, Evangelium secundum Joannem, Actus Apostolorum*. U naslovima Pavlovih poslanica imali smo u Vg: *Epistula Beati Pauli apostoli ad Romanos...*; Neo-Vulgata ima: *Epistulae Sancti Pauli Apostoli*. Zatim slijede redom: *Epistula ad Romanos, ad Corinthios I, ad Corinthios II, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philipenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses I, ad Thessalonicenses II, ad Timotheum I, ad Timotheum II, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos*.

Jednako smo u Vg imali: *Epistola catholica beati Jacobi Apostoli*. Neo-Vulgata ima: *Epistulae catholicae*. Zatim slijedi: *Epistula Iacobi, Petri I, Petri II, Ioannis I, II, III, Iudae. Apocalypsis Ioannis* završava Neo-Vulgata. Nema više dodatka: *Molitva Manašeova, Treća i Četvrta knjiga Ezdrina* koje nisu kanonske ali su se stavljale na kraju Vulgate zbog časne uspomene „*ne prorsus interirent*”.

Redoslijed knjiga ostao je isti kao i u Vg. Složeno pitanje podjele pojedine knjige prema sadržaju ostavljeno je kasnijim izdavačima.

Komisija se držala načela koja joj je zacrtao Pavao VI. Poštiva slovo teksta Jeronimovog prijevoda dokle god on izražuje izvornu misao. Temelj latinskog teksta je „*editio emendatissima*” opatije sv. Jeronima. Za nedovršene knjige uzimaju se kritička izdanja latinskog teksta Word–sworth–Wite (Oxford 1889–1954) i R. Weber, B. Fischer, J. Gribonoth, H. F. D. Sparks, W. Thiele (Stuttgart 1969), a koristi se i *Sixto–Clementina*. Napušta se Vulgatin tekst za Tobiju i Juditu.

Izvornik se izgubio, pa Jeronim na brzinu prevodi te dvije knjige. Izričitom dozvolom Pavla VI. uzima se novi tekst na temelju kritičkih grčkih i latinskih tekstova iz 18. st.: cod. XXII iz Vercelli za Tob, cod. iz Berne za Juditu. Tekst Neo-Vulgata se sada podudara s hrvatskim prijevodom (izd. „Stvarnost”) Tobije i Judite.

Veće promjene su nastale i u ostalim deuterokanonskim knjigama koje Jeronim nije preveo. Knjige Prva i Druga o Makabejcima u Vulgati predstavljaju se posebnim i neobičnim prijevodom koji se udaljuje od grčkog izvornika u mnogim točkama. Neo-Vulgata na spornim mjestima donosi tekst rukopisa iz 9. st. koji se čuvaju u Lionu i Ambroziani. Ispravke pravi prema kritičkom izdanju G. Kappler i R. Hanhart (Göttingen 1959/67).

Najveću je poteškoću Komisiji zadavala knjiga *Ecclesiasticus* (Sirah). Komisija je strpljivo razmotrila razne tekstove: grčki, hebrejski, sirski i siroheksaplarni. Nijedan od tih tekstova nema dostatnih dokaza da se predstavi kao „izvorni” tekst. Zato je smatrala da je najrazboritije poštivati *conditio possidentis*, a to je Vulgatin tekst. Taj je tekst potvrđen već od 2. st. te prethodi grčkim recenzijama. Neo-Vulgata donosi Vulgatin tekst uz neke izmjene gdje se vidi očita pogreška na temelju grčkih tekstova. Zato će se Sirahova knjiga izdanja Neo-Vulgate najviše razlikovati od našeg hrvatskog izdanja Biblije (izd. „Stvarnost”). Naše slijedi grčki kritički tekst prema izdanju A. Rahlfs Septuaginta (Stuttgart 1962). To se vidi jasno iz brojeva redaka: *gl. 1* ima u Neo-Vulgati 40 red., naš prijevod 30; *gl. 2–23 red.*, naš 18 red.; *gl. 3–34 red.*, naš 24 red.; *gl. 4–36 red.*, naš 31 itd.

Poštiva se stil i izričaj Vulgate. Kao Post 7,13: *in articulo diei illius*; 2 Kr 24, 7: *et ultra non addit*. Različnost riječi se čuva, izuzev značajnih hebrejskih teoloških izričaja kao *miskan–habitaculum*, *ohel mo ed – tabernaculum conventus*, *huqqah – praeceptum*, *miswah – mandatum*. Semitizmi su ostavljeni kao *cornu salutis*, *Deus iustitiae*, *locutus est Dominus dicens...*

Prevedena geografska imena, tumačenja imena često pod utjecajem židovskih midraša u Vulgati stavljaju se u izvornom obliku. Npr.: Post 2,8: *paradisus voluptatis*, sada *paradisus in Eden*; 4,16: *habitavit profugus in terra*, sada *in terra Nod*; 12,6: *convallis illustris*, sada *quemcum Moreh*; Jps, 3,16: *mare solitudinis quod nunc vocatur Mortuum*, sad *mare Arabiae quod est mare Salsissimum*; 14,15: *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*, sada *Cariatharbe (quod est civitas Arbe) hominis maximi ineter Enacim*; Jer 31,15: *in excelso*, sada *in Rama*; Br 24,24 i Ez 27,6: *Italia*, sada *Certhim*; Izl 30,14: *Alexandria*, sada *No*; Iz 19,18: *civitas Destructionis*, sad *civitas Solis* (naš prijevod Ir Hahres).

Neo-Vulgata se vraća izvorniku pa i na mjestima koja su liturgijski posvećena kao mesijanska mjesta. Konkretna imena vraća nanovo u opća. Iz 12,3: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*, sada *salutis*; 45,8: *Rorate, caeli desuper, et nubes pluant Justum, aperiatur terra, et germinet Salvatorem*, sada *Rorate, caeli, desuper, et nubes pluant justitiam; aperiatur terra et germinet salvationem*; 51,5: *prope est Justus meus, egressus est Salvator meus*, sada *Prope est justitia mea, egressa est salus mea*; Jer 23,6: *Dominus, justus noster*, sada *Dominus justitia nostra*; Iz 11,10: *et erit sepulchrum eius gloriosum*, sada *et erit sedes eius gloriosa*; 16,1: *emite Agnum, Domine, dominatorem terrae*, sada *Emitte agnum dominatori terrae*.

Mjesta koja su igrala vrlo važnu ulogu u teologiji zapadne Crkve, prevedena su prema izvorniku. Post 3,15: *Ipsa conteret caput tuum*, sada *Ipsum conteret caput tuum*; Iv 8,27: *Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum*, sada *Non cognoverunt quia Patrem eis dicebat*; 1 Kor 15,51: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, sad *Non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur*; Rim 15,12: *in quo omnes peccaverunt*, sada *eo quod omnes peccaverunt*.

Ako se radi o očitij glosi, ona se u SZ obično stavlja u zagrade, ili se ispušta i stavlja samo broj retka u zagradi (usp. Dj 15,34; 28,29). 1 Iv 5,7: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in caelo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt*; r. 8 *et tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus, et aqua, et sanquis, et hi tres unum sunt*; sada *Quia tres sunt qui testificantur: Spiritus et aqua et sanquis...*

Zakučasti problem vlastitih imena koji je predan različno u hebrejskom, grčkom i latinskom, često i unutar istog jezika ostavlja se otvorenim. Izbjegava se radikalna solucija, često dosta arbitrarna. Redovito se ostavlja čitanje Vulgate, izuzev mjesta gdje se jasno vidi da Vulgata nije predala izvorno ime. Nastoji se provesti jedinstvo unutar iste knjige i cijele Biblije. (Trebalo bi pripomenuti da je grčki prijevod Biblije stariji od predanog masoretskog čitanja gotovo jedan milenij). Kod toga je od velike pomoći bilo kritičko djelo: *Okumenisches Verzeichnis der biblischen Eigennamen nach den Loccumer Richtlinien*, Stuttgart 1971. Nema više 2 Sam 23,8: *sedens in cathedra sapientissimus*, nego *Jebaal Hachamonites...*

Neki su tražili da bi se kritička mjesta u Bibliji označila tiskarskim znakovima kao što to imaju moderna izdanja (obel, zagrada, sitna slova...). Komisija je, imajući u vidu da je svrha ovog kritičkog izdanja u prvom redu liturgijska, odustala od toga. Kurziv se upotrebljava samo u Novom zavjetu za navode Starog zavjeta. Rijetka je prisutnost zagrada u Starom zavjetu, gdje se očitije radi o eksplikativnoj glosi prevoditelja.

U Esterinoj knjizi, Vg 10,4–16,24 (deuterokanonski dijelovi) uneseni su unutar teksta s alfabetskom numeracijom kako to ima i naš i svi moderni prijevodi. Brojenje psalama slijedi sada hebrejski tekst a u zagradu se stavlja broj psalma u Vg kako to ima i naše izdanje.

Budući da je svrshodnost liturgijska a ne strogo kritička, izdanje je predano u ugodnoj ortografiji. Radi jasnoće: umjesto Juda, Joseph, Jesu, Jordan, Joannes... imamo sada Iuda, Ioseph, Iesu, Iordan, Ioannis... Glave i versovi nisu više označeni rimskim brojevima nego arapskim. Čuva se u tisku razlika između teksta u prozi i pjesničkih dijelova. Posebno je posvećena briga interpunkciji da se olakša čitanje i tumačenje teksta. Mnogo je pojednostavljena.

Iz svega se vidi ozbiljnost i stručnost i kritička vrijednost Neo–Vulgate. Dugogodišnji rad Komisije dostojno je nagrađen. Apostolska konstitucija *Scripturarum thesaurus* stoga ponavlja riječi Pavla VI. da to izdanje koje je određeno za liturgijsku i pastoralnu upotrebu, može poslužiti i onima koji ne rasplažu kritičkim izdanjima Biblije. Neo–Vulgata ima svu opravdanost da se postavi uz bok najmodernijim kritičkim prijevodima. Ima osim toga veliku prednost nad drugima što predstavlja vrlo stari prijevod izdan u novom suvremenom ruhu.

Dugi rad na pripremanju ovog izdanja prekriva cijelo razdoblje pontifikata Pavla VI. On da definira „darom Božjim”. Ovjekovječuje i čuva njegovu uspomenu. Zadnji čin njegova velikog zanimanja za ovo izdanje bio je izbor Kristova lika za naslovnu stranicu. Papa je među brojnim likovima Krista Pantokratora izabrao lik Krista u palatinskoj kapeli Palazzo dei Normani u Palermu, naslikan 1478. Biblija je knjiga Isusa Krista, svjedočanstvo Duha o njemu, pismo Oca iz domovine kamo putujemo.

Ako je svako izdanje događaj za Božju crkvu, to je nadasve ovo izdanje Neo-Vulgate događaj za zapadnu Crkvu i za sve koji žele, poslušni glasu Krista i njegova Duha, upoznati otajstvo Krista Gospodina.